

zijn om den
en. Hij geeft
waaruit dit
tspraak uit
rdoop geen
dan deze,
e kinderen)
De verdere
m, ten tijde

standpunt
procedure
en. En men
dergelijke
rijver, naar
kennis van
het Prae-
wijzen?
e visie van
e visie.
Opmerkten,
een aspect

stond door
r op wijst,
verking des
beide as-
leer uitko-

illende uit-
dit opzicht
iek met de
a zich over
en.
er wel wat
te verhef-

kheid,
vrijmacht
de zaliging

hij breidt
at ver uit,

atio en re-
n verband
gemeente

ren tegen:
segghe-
van goet
rek Gods,
enwel zijn

te maken
dom som-
den Heere
ker. Want
uift des
daer van
orden toe-
ie bevleekt

en telkens
t het God
o of is
de kleine

ouwer ook
an IV, 16,

t ghehoor,
des ghe-
niet be-
lijk Mo-
ds en des
niet, dat
ot een be-
ghewoon-
oepen van
eeuwighen
en soude

uit. God
gehoor is.
voor, zeer
e zaligen.

s vertaling
A. Kuyper.
1200.
en men in-

Del, etiam
at nulle-
ntwoorden,
begrijpen,

verk Gods,
wezig is".
ik nauwer
ormaunus
gt Calvin;
ntkenning
ormaunus
Sizoo ver-
stuit zich
timmerende
ere moge-
n neutraal

Waaruit wij echter weer onzerzijds geen regel mo-
gen deduceeren, inzake de beschouwing van de niet-
vroegstervende kinderkens.

Evenmin mogen wij, wat God volgens den refor-
mator in buitengewone gevallen doet,
verheffen tot een aspect van de sacramentsleer.

Van belang is ook, dat Berkouwer in dit verband de
bekende plaats uit IV, 16, 20 citeert.

De wederdoopers werpen den reformatoren nog steeds
het argument voor de voeten, dat de kinderen niets
weten van hun doop.

Welnu, zoo zegt Calvijn, dat geldt ook reeds van
de besnijdenis.

Maar ook daar weet Calvijn weg mee.

"Want al hoewel de kinderkens, te dier tijdt doese
besneden wierden, niet en verstonden wat dat teeken
beduyde: soo wierdense nochtans waerlichs besneden
tot doedingh van hare verdorven en verontreynghde
natuyr, dewelcke sy naderhandt groot gheworden
zijnde, pleghen en betrachten souden".

En dan volgen de woorden, welke Calvijn pas in de
laatste editie van zijn Institutie (1559) heeft inge-
voegd: „Kortelick, deze teghen-werpingh kan sonder
moeit aldus wederleijdt worden, dat, namelijk, de
kinderkens worden gedoopt tot de bekeeringh en het
ghelooft die sy namaels hebben sullen, het zaedt van
welcke twee gaven door de verborgene werkingh des
Geestes alreede in haer is, al hoewel die gaven selven
haer fatsoen en ghedaent in haer noch niet en heb-
ben".²⁰⁾

Berkouwer haalt dit citaat slechts terloops aan. Hij
zegt, dat we niet uit het oog mogen verliezen, „dat
Calvijn later ook gehandeld heeft over het zaad des
geloofs, dat eerst later voor den dag komt en ervan
sprak, dat de kinderen gedoopt worden „tot de toe-
komstige bekeering en het toekomstig geloof”.²¹⁾

Dit citaat is belangrijk. Volgens Kramer zou, zon-
der dit citaat, Calvijn's doopleer mislukt zijn. Nu is
het jammer, dat Berkouwer dit citaat slechts zoo ter-
loops vermeldt en er van uitgaat, dat het duidelijk
spreekt van de wedergeboorte der kinderen. Hij had
m.i. hier niet mogen passeeren, dat Woelderink juist
aan dit citaat een breede beschouwing gewijd
heeft.

Deze vergelijkt de bewuste uitspraak van den Re-
formator met die van De Brès en van de kantteek-
naren op 1 Joh. 3:9 en concludeert: „Mede hierdoor
wordt zeer waarschijnlijk, dat en bij Calvijn en bij de
theologen, die op hem volgen, de werking van Gods
Woord en Geest wordt bedoeld, als zij spreken van een
zaad des geloofs. En het is volkomen vanzelfsprekend,
dat zij de kinderen, die in 't lichaam der gemeente zijn
opgenomen, niet gedacht hebben als ontbloeit van deze
werking van Gods Woord en Geest”.²²⁾

Dr Berkouwer, die ongetwijfeld deze plaats bij
Woelderink kent, had o.i. daarom in dit ver-
band deze uitspraak van Calvijn niet zonder
meer mogen citeeren.

Dankbaar, die in zijn dissertatie ook deze plaatsen
bespreekt, komt tot de conclusie: „uit dit alles blijkt,
dat de leer van de wedergeboorte der kinderen in het
geheel van Calvijn's Doopsleer als een randgeval is te
beschouwen. Calvijn denkt er niet aan, haar te ma-
ken tot grondslag van den Doop zelf”.²³⁾ Ook Van
der Linde in zijn dissertatie zegt, dat Calvijn „van een
verborgen zaad der wedergeboorte”, dat na jaren
„kiemen” zou, zeker niet weten wil. We zijn hier in
een andere gedachtersfeer dan bij Dr Kuyper”.²⁴⁾

R. H. BREMMER.

²⁰⁾ Calvijn heeft deze zinsmede pas in den laatsten druk
van zijn Institutie ingevoegd. Ongetwijfeld in verband met
de voortgaande polemiek van de Wederdoopers. Intusschen
is Calvijn in de verschillende edities van de Institutie vol-
komen zichzelf gelijk gebleven. Wanneer hij iets toevoegt,
is dat altijd in overeenstemming met zijn eerder reeds
openbaar gemaakte inzichten. Over de verhouding van
de verschillende drukken geeft Allard Pierson een inter-
essante beschouwing: „In het Corpus Reformatorum be-
staat de (kwarto) editie van 1536 tweehonderd een en twintig-
tig, de editie van 1559, één duizend zeven en tachtig blad-
zijden. In de laatste uitgaaf is de Institutie dus bijna vijf
maal zoo groot als in de eerste. Opmerkelijk genoeg, in
de laatste bewerking van de Institutie is zoo goed als niets
van de vorige verloren gegaan. Wat Calvijn eens in de on-
derscheidene uitgaven had geschreven, heeft in de laatste
redactie vaak een geheel andere plaats gekregen, is be-
langrijk vermeerderd, maar nooit uitgewischt of her-
roepen”. A. Pierson, *Studien over Johannes Calvijn*, I,
A'dam, 1881, pag. 128.

²¹⁾ Kinderdoop, pag. 61.

²²⁾ J. G. Woelderink, a.w. 207, noot 1). Woelderink
schrijft ook nog: „In elk geval kan echter niet bewezen
worden, dat Calvijn zich de wedergeboorte gedacht heeft
als bestaande in de inplanting van een verborgen levens-
kiem in de prille jeugd des menschen”, t.a.p.

²³⁾ Dr W. F. Dankbaar, *De Sacramentsleer van Calvijn*,
A'dam, 1941, pag. 125.

²⁴⁾ Dr S. van der Linde, *De Leer van den Heiligen Geest*
bij Calvijn. Bijdrage tot de kennis der reformatorische
theologie, Wageningen, 1943, pag. 186, noot 6). Overigens
is van der Linde in zijn weergave van Calvijn's sacramen-
tsleer op het punt van de verzegeling van de inwendige ge-
nade onhelder. De „veronderstelde wedergeboorte” bij Cal-
vijn, wijst hij echter radicaal af. Of ook: „Wanneer Biester-
veld bij Calvijn toch de veronderstelde wedergeboorte wil
vinden (Calvijn als bedienaar des Woords, Leiden 1897,
blz. 117) en Honig dat zelfs een diepere gedachte van het
Calvinisme noemt, (Comrie, blz. 197, 201/202) moet een
verwarring van volwassen- en kinderdoop worden vastge-
steld. Verondersteld wordt de wedergeboorte bij den vol-
wassenendoop niet, daar ze gebleken is en moet zijn”, a.w.
pag. 187, noot 6).

Amice frater.

De gevaarlijkste verleiding in alle eeuw gaat, in-
zonderheid voor de jeugd van het verbond, niet uit
van de litteratuur van het ongeloof maar van de
valsche profetie, die zich steeds min of meer huilt in
het gewaad der geopenbaarde waarheid. De satan
verschijnt als een engel des lichts. Te meer werk-
zaam, naarmate de klare bazuin van het Woord Gods
nog of opnieuw mag worden gehoord.

Daar zit zeker verleiding voor ons aller hart in de
ongeloofstheorieën, want het hart des menschen is
arglistig meer dan eenig ding.

Maar de grove loochening, en vooral het brute
atheïsme, zooals dit heden ten dage zich vertoont, heeft
nog altijd iets, dat de menschen afstoot. Ik wil een
paar voorbeelden daarvan noemen.

In de eerste plaats de zgn. existentioneele filosofie,
die in onze dagen niet alleen in geleerde studiën
wordt gegeven, maar in roman en drama, in bioscoop
en door de radio wordt gepredikt. Zooals dan de uit-
loopers van Kierkegaard, een Heidegger en vooral een
Sartre, dit aandurven.

De ethische theologen van de vorige eeuw, die zoo
dierbaar van Kierkegaard konden spreken, zouden
zeker wel vreemd opzien, als zij nu deze consequenties
zagen.

In „Hibberts Journal” van deze maand las ik als
slotzin van een studie over deze wijsheid: „hier heeft
men de wijsbegeerte of beter gezegd de religie van de
menschen, die meer geïsoleerd, meer algeheel eenzaam
zijn dan ooit eenig mensch te voren, menschen, die
alle geloof in God en menschen hebben opgegeven, en
die algeheel en compleet willen afhangen van zich zelf”.

Zij zien het bestaan van den mensch uitloopen op
den dood, als het niets, en teekenen dien dood dan
niet slechts als een gebeurtenis, die eenmaal voor ieder
mensch komen gaat, maar als iets, dat geheel het
menschelijke zijn aantast en het laadt met nietigheid.

De wijsgeer Jaspers laat dan nog iets over voor
de „geloovigheid”, want als een mensch komt aan
de grens van zijn weten, de grenssituatie, zooals men
dat dan zegt, dan kan aan den anderen kant er nog
het mysterie zijn. Maar Sartre sluit zijn systeem af
met een ondoordringbaren muur. En brutaalweg wordt
gezegd, dat God een onmogelijkheid is.

Dat is dan velen menschen te bar. Zij willen nog
zoo iets als een mysterie, een soort mystiek, die dan
religie heeten zal, behouden. En dan spreekt hun meer
toe een figuur als Vestdijk, een der meest bekende
romanschrijvers van onzen tijd, die zeer veel gelezen
wordt, die zelfs de reformatie der zestiende eeuw heeft
willen verbeelden, en in een persoonlijk woord over
de toekomst der religie zijn — religie heeft willen
belijden.

Zeer hoog en voornaam gevoelt hij zich, als hij zegt:
„dat het Christendom eens verdwijnen zal, lijkt mij
niet alleen waarschijnlijk, maar ook wenschelijk”.
Mijnheer wil echter, dat deze liquidatie zich op waar-
dige wijze zal voltrekken, zonder woede en wrok in
de harten der betrokkenen achter te laten. Hoe toe-
schietelijk, niet waar?

Daarom krijgt het christelijk geloof van hem dan
ook een lange periode voor de verhuizing, die geleidelijk
mag gaan tot op het punt dat niemand meer zeggen
kan, of de heerschende godsdienst nog het Christen-
dom is. Nu — bezien wij de wereld goed, dan zou men
kunnen zeggen, dat het bijna reeds zoover gekomen
is. Mag men Europa of Amerika nog christelijk
noemen, hoewel de ware kerk en de zuivere verkon-
diging van het Woord Gods, van den Christus der
Schriften, er nog is?

Maar als het Christendom aan dood zal zijn, dan
geeft Vestdijk de voorkeur aan een mengsel van
westersche en oostersche practijk.

Hij gevoelt veel voor Boeddha.

De geloofsverschillen moeten zoo klein worden, dat
een Christen, als hij op een goeden morgen na een
frisschen, gezonden slaap wakker wordt, zich zelf kan
afvragen: ben ik eigenlijk geen Boeddhist?

Ik zei reeds dat de heer Vestdijk wil, dat de
liquidatie van het Christelijk geloof zich op waardige
wijze moet voltrekken zonder woede of wrok.

Maar daar is toch veel in dat Christelijk geloof, of
liever in die Christenen, dat hem hindert. Weet U,
die christenen zijn zoo onverdraagzaam. Hij heeft niets
tegen eenig geloof, maar, o, die geloovigen. Die zijn
zoo moeilijk te dulden. Zie eens, als die christenen
niet ophouden zoo intolerant te zijn, dan moet men
het hun maar eens duidelijk maken, dat zij zelf ge-
tollerend worden door den nieuwen socialen mensch,
die, als het moet, ook nog wel anders kan. O, zoo!

Niet te verdragen is dan inzonderheid de Calvinist,
want die zegt dat hij uitverkoren is en dat een goede
boom dan goede vruchten voortbrengt zoodat alles
wat hij doet goed is, ook als men zijn vrienden den
brandstapel laat bestijgen. Is dat niet geweldig ge-
zegd?

Wij weten nu reeds wel, hoe deze groote man in
al zijn voorname hoogheid, denkt over de vrijheid van
de kerk des Heeren. Den invloed, dien zulk een geest
door zijn romans uitoefent, mogen wij waarlijk niet

onderschatten, maar de valsche profetie, die in zoo
lieflijk vroom gewaad tot ons komt, wint het toch
ver in gevaarlijkheid.

En laat men niet meenen, dat dit alleen maar de z.g.n.
intellectueelen, de studeerenden enz. zou gelden, en
dat de „gewone man” daar buiten zou staan. Dat heeft
de geschiedenis wel anders doen zien.

Tegen de eerste christengemeenten traden de gnos-
ticiën op met hun zeer ingewikkelde fantasieën, maar
hoevelen ook van de heel eenvoudige menschen wisten
zij te trekken in hun net.

En toen de reformatie in de zestiende eeuw daár
was, kwamen de doopers en de mystieken met hun
zeer ingewikkelde beschouwingen, maar hoevele een-
voudige zielen werden niet er het slachtoffer van.
Het is niet het minst ook deze verleiding, die den
jongen Calvijn er toe dreef zijn „Institutie” te schrijven
opdat het klare Woord des Heeren de giftige dampen
der mystiek mocht verdriven. Precies zoo was het in
de eerste helft der negentiende eeuw, toen vele men-
schen weer religieus werden en van „vroomheid”
hielden, als zij natuurlijk niet te veel van hen vroeg.

Toen ik een dezer dagen Groen's „Proeve” — een
kleine wijsgeerige studie — weer eens las, werd ik
opnieuw getroffen door de moeite, die zelfs deze groote
geest had, om de valsche profetie van zijn dagen
goed te onderkennen.

Hij las haar met een geloovig hart, dat algeheel
had leeren buigen voor de Schrift en de belijdenis. En
hij ging dan soms op de termen af, denkende, dat de
menschen toch niet zoo ver zouden zijn afgedwaald,
dat bij hen de waarheid niet meer dan een kleed zou
zijn. Zooals vele lieden in verschillende kerken bijv. de
Barthiaansche preeken beluisterden. Of in de gerefor-
meerde kerken duizenden zich vergapen aan een wel-
sprekendheid van de Overduins. Prachtig zegt men
dan voor de evangelisatie.

En men wordt boos, als daar iemand is, die zelfs
zachtens waarschuwt, en vooral, als daar iemand ge-
tuigt, die weet, dat vele menschen zijn als Tommy van
de Negerhut. Zij worden eerst een beetje wakker, als
men ze met de tang slaat. En soms zal dat moeten,
want het gaat hier om de waarheid van het Woord
Gods en het heil van de kerk van Christus.

Hoe heeft Groen zich vergist in Vinet en zijn leer-
ling van der Bruggen. Hoe werd hij teleurgesteld in
zijn ethisch-irenische vrienden o, zulke lieve menschen.
Zoo fijn en zoo hartelijk en zoo vroom en zoo zacht.
Maar — daar moest eens een echt gereformeerde be-
lijder in de buurt komen. Dan bleezen ze als een kat
die haar erfviand naderen ziet, en dan stonden aan-
stonds de haren recht overeind.

Precies, zooals het thans gaat met al die zeldzaam
lieve menschen, die zoo aangenaam zijn in den om-
gang als maar eenigszins mogelijk is, maar die vol-
gif blijken te zitten als de kerk der waarachtige refor-
matie ter sprake komt.

En als daar iemand is, die deze ongerechtigheid wil
doen doorzien uit liefde voor het volk Gods, dat zich
telkens weer zoo gemakkelijk laat verleiden door vrome
woordjes en mystieke klanken, dan heet die man scherp
en hard. En zijn toon deugt niet.

Ja, zoo spreken zelfs wel goedgereformeerde men-
schen die dagelijks de profeten lezen en luisteren naar
de woorden van onzen Heiland en Heere zelf. In de
dagen, dat Groen van Prinsterer zijn „Proeve” schreef
stonden de trotsche wijsgeerige systemen van Kant
en Fichte en Hegel daar nog als grootsche alom ge-
eerde gebouwen van wijsheid en denkkraft.

Voor al Hegel boeide de menschen, die nog aan de
„kerk” wilden vasthouden en aan het „christendom”.
Want Hegel werd gezien als een ware profeet van het
„protestantisme”. Hoog verhief hij immers het
Christendom en krachtig verdedigde hij zijn waarheden.

En nu blijkt wel uit de „Proeve”, dat Groen van
Prinsterer geen tijd had om de werken van Hegel te
lezen. Hij vernam er van door een Franschen auteur,
die met ingenomenheid over Hegel sprak. En Groen
zei: als het waar is, wat die man zegt, ja, dan zou
Hegel wel wat goeds geven. Maar, zoo merkt hij op,
daar zijn anderen, die veel bezwaren hebben tegen
zijn leer.

Wel las Groen de werken van Schelling, een roman-
ticus, die christendom en heidenische wijsheid in
schoone synthese dacht te kunnen brengen, en die zoo
op den klank af werkelijk heel goede dingen zei, welke
zeer christelijk klonken.

Als dan ook Borger in zijn werk over het mysti-
cisme Schelling aanviel, was Groen daar lang niet mee
tevreden, hoezeer hij het denklijk niet eens was met
Bilderdijk, die, wat Borger schreef, „onzinnig gebazel”
achtte. Bilderdijk was, naar men weet, ook geen lieve
man, evenmin als Groen trouwens, die eens met den
watergeus Lumey werd vergeleken. Och ja — vooral
in onze zachte dagen zijn de menschen bang voor
scherpte. Wij werden immers zoo — beschaafd en zoo
„waardereend”.

Het blijkt dus, dat Groen van Prinsterer, laat ik
zeggen, te goed van vertrouwen was. hoezeer hij beter
dan iemand het karakter van ongeloof en revolutie
doorzag. Maar mogen wij er vreemd van opzien?

Als wij thans bemerken hoe asdodisch vele zich
noemende gereformeerden spreken en schrijven?

Ik wil over dit zich vergissen inzake de valsche
profetie in de eerste helft der vorige eeuw nog iets
zeggen, want het is voor onze dagen o, zoo leerzaam.

Met hartelijke groeten en heilbede uw toegenegen
MARNIX.